

the process leading to burnout is not as easy as with other somatic diseases, but the severity of its impact on the individual and his/her surroundings, in our view, requires attention to public health in the department of occupational medicine and preventive services through health.

From our research and experience we would recommend encouraging and developing teamwork in individual workplaces and optimizing the conditions for creating a good psychosocial climate on the job through supervision. They should also provide health education to workers in the field of mental health and, in collaboration with psychologists, provide help in coping with stressful situations.

LITERATURE

- [1] Dimunová L.: Vplyv sociálno-demografických ukazovateľov na výskyt syndrómu vyhorenia u sestier. In Profese on-line [online]. 2008, roč 1, č. 2 [cit. 2011-02-22]. s.134-142. Dostupné na: <http://www.pouzp.cz/text/cs/vplyv-socialno-demografickych-zkazatelov-na-vyskyt-syndromu-vyhorenia-u-sestier-na-slovensku.aspx>.
- [2] Berová L., Žáková M.: Zdravotné riadky práce sociálnych pracovníkov pracujúcich so žiadateľmi o azyl a možnosti ochrany ich zdravia. In: Zdravie ako základný predpoklad rozvoja ľudského potenciálu: Zborník príspevkov medzinárodného seminára. Podhájska: Východoeurópska agentúra pre rozvoj, 2010: 10-14.
- [3] Nótová P.: Syndróm vyhorenia - pilotná štúdia. Sestra 2004; roč.6, č.4: 44-45.
- [4] Bartošiková I.: O syndromu vyhoření pro zdravotní sestry. Brno: NCO NZO, 2006: 86.
- [5] Křivohlavý J.: Jak neztratit nadšení. Praha: Grada, 1998.
- [6] Maslach Ch., Jackson S., Leiter M.: Maslach Burnout Inventory: Third edition. In Zalaquett, CP., Wood, JR. Evaluating Stress: A Book of Resources [online]. 1997, [cit. 2011-02-09]. Dostupné na internete: <http://www.rci.rutgers.edu/~sjacksox/PDF/EvaluatingStress.pdf>
- [7] Novotná H., Hlaváčová M.: Syndrom vyhoření bohužel není minulostí. Sestra 2004; č.10: 36-37.
- [8] Honzák R.: Burnout u personálu psychiatrické léčebny Horní Bečkovice. Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika [online]. 2009, roč. 16, č.3 [citované 2011-01-15]. Dostupné na internete: <http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/3-2009/psy3-2009-cla3.pdf>.
- [9] Kupka M.: Paliativní péče a riziko syndromu vyhoření. E-psychologie. [online]. 2008, roč.2, č.1, s.23-35 [cit. 2011-03-09]. Dostupné na internete: <http://e-psychologie.eu/pdf/kupka-ps.pdf>.
- [10] Lederer W. et al.: Fully developed burnout and burnout risk in intensive care personnel at a university hospital. Anaesth Intensive Care. [online]. 2008, vol. 36, no.2. [cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete: <http://www.aaic.net.au/document/?D=2007583>.
- [11] Golub J.S. et al.: Burnout in residents of otolaryngology-head and neck surgery: a national inquiry into the health of residency training. In Acad. Med. [online]. 2007, vol. 82, no.6. [cit. 2011-02-22].s.134-142. Dostupné na internete: http://journals.lww.com/academicmedicine/Fulltext/2007/06000/Burnout_in_Residents_of_Otolaryngology_Head_and.14.aspx.
- [12] Kovářová M.: Rizikové faktory profesionálneho vyhorenia sestier. In Životné podmienky a zdravie: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva SR, 2006: 304-309.
- [13] Buchancová J. a kol.: Pracovné lekárstvo a toxikológia. 1. slov. vydanie. Martin: Osveta, 2003. 1133.
- [14] Kajzar P.: Jak motivovat zaměstnance ve společnostech. Personál, časopis pro rozvoj lidských zdrojů 2008; roč. 14, č. 12: 14-16.
- [15] Ilhan M.N. et al.: Burnout and its correlates among nursing staff: questionnaire survey. J Adv Nurs. [online]. 2008, vol. 61, no. 1. [cit.2011-03-02]. Dostupné na internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2648.2007.04476.x/full>.
- [16] Ogresta J. et al.: Relation Between Burnout Syndrome and Job Satisfaction Among Mental Health Workers. Croat. Med. J. [online]. 2008, vol. 49, no. 3. [cit. 2011-03-02]. Dostupné na internete: <http://www.cmj.hr/2008/49/3/18581615.htm>.
- [17] Kumar S. Et al.: Stresses experienced by psychiatrists and their role in burnout: a national follow-up study. Int J Soc Psychiatry. [online]. 2011, vol. 57, no. 2. [cit. 2011-03-02]. Dostupné na internete: <http://isp.sagepub.com/content/57/2/166.abstract>.
- [18] Štrangfergová J., Hrková M.: Vplyv odmeňovania na produktivitu práce. In: Hodnota duševnej práce pre organizáciu a spoločnosť: zborník vedeckých prác z výskumného grantu VEGA č. 1/0865/08. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 2010: 394-402.
- [19] Popa F.: Occupational burnout levels in emergency medicine--a stage 2 nationwide study and analysis. J Med Life. [online]. 2010 vol. 3, no. 4. [citované 2011-01-15]. Dostupné na internete: <http://www.medandlife.ro/medandlife484.html>.
- [20] Hosák L. et al.: Syndrom profesionálneho vyhoření zdravotnických pracovníků. Psychiatr. prax. [online]. 2005, roč. 6, č. 4 [cit. 2011-01-15]. s. 202-203. Dostupné na internete: http://www.solen.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=1768&magazine_id=2.

OKSANA SEROKA-STOLKA¹

Politechnika Częstochowska, Wydział Zarządzania, Katedra Zdrowia Publicznego, ul. Armii Krajowej 19 b, 42-200 Częstochowa

Czynniki implementacji dobrych praktyk środowiskowych w małych i średnich przedsiębiorstwach

Factors of implementing good environmental practises in small and medium enterprises

Streszczenie:

W artykule zaprezentowano przegląd wyników badań empirycznych dotyczących wpływu wybranych czynników determinujących zastosowanie dobrych praktyk środowiskowych w małych i średnich przedsiębiorstwach (MŚP). W pracy zaakcentowano szczególnie rolę indywidualnego zaangażowania właściciela/menedżera w implementację praktyk środowiskowych, wyrażone poprzez jego świadomość ekologiczną i proekologiczną postawę. W opracowaniu zaprezentowano teoretyczny model uwarunkowań zewnętrznych świadomości ekologicznej i stosowanych praktyk środowiskowych.

Abstract:

The article presents a review of the results from empirical studies relevant to the influence of specific factors that determine the implementation of good environmental practices in the SME sector. The concern, the understanding of environmental awareness and the pro-environmental attitude in implementing environmental practices as they relate to the individual entrepreneur was particularly emphasized. The article presents a theoretical model of external influences on environmental awareness and practices in SMEs.

Słowa kluczowe: świadomość ekologiczna, proekologiczne postawy, przedsiębiorcy, małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP)

Keywords: environmental awareness, pro-environmental attitudes, entrepreneurs, small and medium enterprises

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) pełni szczególną rolę w wielu gospodarkach. Stanowi on istotny udział w PKB, ponieważ generuje prawie połowę polskiego PKB (48,4%) oraz zapewnia zatrudnienie dla znacznej części społeczeństw. Zarówno w Polsce jak i w krajach wysokorozwiniętych wpływ sektora małych i średnich przedsiębiorstw na stan środowiska przyrodniczego jest mniejszy, aniżeli sektora dużych przedsiębiorstw, z powodu ograniczonej ilości operacji. Ze względu jednak na liczbę aktywnych przedsiębiorstw (MŚP stanowią prawie 99% przedsiębiorstw funkcjonujących na rynku polskim [1]), udział MŚP w prywatnym sektorze i ilość zatrudnianych pracowników sugeruje, że małe i średnie przedsiębiorstwa wpływają znacząco na stan środowiska.

Działania i dobre praktyki środowiskowe jakie podejmują przedsiębiorstwa z tego sektora decydują w dużej mierze o jakości środowiska. O poziomie zaangażowania środowiskowego przedsiębiorstw MŚP wobec środowiska przyrodniczego decyduje wiele czynników z otoczenia zewnętrznego jak i wewnętrznego przedsiębiorstwa. Decydującą rolę w realizacji celów ekologicznych odgrywają jednak świadomość ekologiczna i postawa samego właściciela/menedżera, zwłaszcza w przedsiębiorstwach MŚP występujących we wstępnym fazach rozwoju. W tej sytuacji występuje silne nacechowanie społecznej struktury przedsiębiorstwa przez osobę właściciela, w którym to przypadku istnieje połączenie funkcji menedżerskich i właścicielskich.

Celem artykułu jest prezentacja czynników implementacji praktyk środowiskowych w małych i średnich przedsiębiorstwach. W artykule szczególnie podkreślono wpływ indywidualnego zaangażowania właściciela/menedżera na stosowane dobre praktyki środowiskowe w MŚP. W pracy przedstawiono teoretyczny model uwarunkowań praktyk środowiskowych oparty na przeglądzie badań empirycznych z literatury przedmiotu.

Motywacje MŚP do podjęcia praktyk środowiskowych

Konkurencyjność przedsiębiorstw jest postrzegana jako jeden z ważniejszych czynników motywujących przedsiębiorstwa do podejmowania działań w sferze odpowiedzialności ekologicznej przedsiębiorstw [2]. Sugeruje to, że stosowanie praktyk środowiskowych może być uwarunkowane korzyściami ekonomicznymi przedsiębiorców. Jednakże zastosowanie przyjaznych dla środowiska praktyk i tym samym usprawnienie procesu zarządzania środowiskiem prowadzi do wielu korzyści, począwszy od redukcji odpadów, zmniejszenia kosztów środowiskowych, wzrostu satysfakcji klientów i zaangażowania pracowników w ochronę środowiska do wyższej jakości produktów, lepszych relacji ze społecznościami lokalnymi, a w końcu przyczynia się do przewagi konkurencyjnej [3]. Badania przeprowadzone wśród małych przedsiębiorstw w USA dowodzą, że istnieje korelacja pomiędzy zaangażowaniem w działalność ekologiczną przedsiębiorców MŚP a pozytywnym wizerunkiem firmy, lepszymi wynikami biznesowymi oraz wyższą wydajnością pracy [4]. Mike Simpson w swoich badaniach udowodnił, że większość menedżerów MŚP w Wielkiej Brytanii rozważa bycie odpowiedzialnym ekologicznie, ale w kontekście zmniejszenia kosztów. Z drugiej strony menedżerowie rozumieją, że redukcja ilości powstałych odpadów służy oszczędności i redukcji kosztów, a zastosowane praktyki przyjazne środowisku prowadzą do powstania lepszych produktów. Ponad połowa badanych jest zdania, że satysfakcja klientów może zostać osiągnięta dzięki zastosowaniu praktyk środowiskowych w przedsiębiorstwie. Jednakże większość respondentów MŚP z sektora usług postrzega jedynie możliwość osiągnięcia przewagi konkurencyjnej z wprowadzenia ulepszeń środowiskowych. Respondenci z sektora produkcji byli z kolei przekonani o możliwości osiągnięcia przewagi konkurencyjnej na rynku, w wyniku zastosowanych w przedsiębiorstwie

¹ Adres do korespondencji: ul. Armii Krajowej 36 b, 42-200 Częstochowa, e-mail: oksanas@zim.pcz.pl, tel. (34)3250-484 lub (34)3250-417.

² Szacuje się, iż za 60% całkowitej emisji CO₂ pochodzącego z brytyjskich przedsiębiorstw odpowiadają MŚP. Szacunkowe obliczenia dokonane w Holandii i Wielkiej Brytanii wskazują, że odpady przemysłowe i handlowe z MŚP stanowią średnio 50% wszystkich odpadów, co przekonuje o istotnym wpływie, jaki MŚP wywierają na środowisko.

praktyk polepszających jakość środowiska [3]. Pomimo udowodnionych możliwości osiągnięcia korzyści ekonomicznych z zastosowanych ulepszeń środowiskowych w firmach, wielu drobnych przedsiębiorców wątpi, że inwestycje środowiskowe przyniosą korzyści biznesowe [4].

Przestrzeganie prawa jest drugą kluczową motywacją sprzyjającą odpowiedzialności ekologicznej przedsiębiorstw [2]. Wypełnienie zobowiązań prawnych przez przedsiębiorstwo prowadzi do poprawy zastosowanych procedur i dobrych praktyk środowiskowych [5]. Podkreśla się, że właściciele małych firm wypełniają wymogi prawne wtedy, kiedy jasno wiedzą czego się od nich oczekuje. Przedsiębiorcy często są nieświadomi zmian w przepisach prawnych i mają trudności z ich interpretacją. Tłumaczy to niewielką ilość wprowadzonych formalnych programów środowiskowych w przedsiębiorstwach MŚP [6].

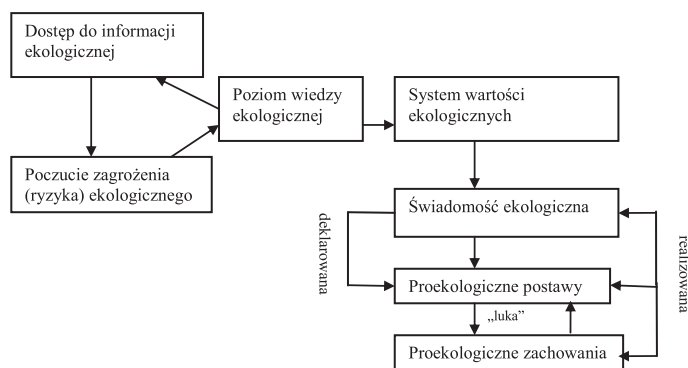
Trzecim czynnikiem motywującym przedsiębiorstwa do odpowiedzialności ekologicznej jest *indywidualne zaangażowanie kierownictwa* w problemy ochrony środowiska przyrodniczego [2]. Drobni przedsiębiorcy podejmując się implementacji praktyk środowiskowych w swoich przedsiębiorstwach, czynią to często nie tylko ze względów wyłącznie ekonomicznych, czy prawnych, ale również z powodu wyznawanych wartości, ich postaw i zachowań [7]. Dlatego wielu z przedsiębiorców tłumaczy przyczyny swej odpowiedzialności ekologicznej zarówno natury ekonomicznej jak i etycznej. Przedsiębiorcy, którzy działają etycznie lub chcą, by ich firmy postrzegano jako etyczne, częściej podejmują się wsparcia grup aktywności ekologicznej. Działania etyczne przedsiębiorców w kwestii poszanowania środowiska wynikają z ich świadomości ekologicznej, czego wynikiem jest zastosowanie praktyk środowiskowych poprawiających wizerunek przedsiębiorstwa.

Model praktyk środowiskowych w MŚP

Stosowanie praktyk środowiskowych jako przejaw ekologicznej odpowiedzialności przedsiębiorstw determinowane jest, jak wspomniano, również indywidualnym zainteresowaniem kadry zarządzającej problemami ochrony środowiska, które wyrażone jest poprzez pierwiastek emocjonalny – świadomość ekologiczną. Wynika ona z systemu wartości ekologicznych jednostki i wpływa na proces kształtowania proekologicznych postaw.

Wysoki poziom świadomości ekologicznej oraz proekologiczne postawy kadry zarządzającej korelują dodatnio z zastosowaniem praktyk środowiskowych przez przedsiębiorstwa [8]. Przedsiębiorcy o wysokim poziomie świadomości ekologicznej poświęcają więcej czasu i przeznaczają więcej środków finansowych na działania ekologiczne

[4]. Fiona Tilley podkreśla natomiast, że istnieje często „luka” pomiędzy proekologiczną postawą właściciela/managera z sektora MŚP, a jego proekologicznym zachowaniem [9]. Podobne wnioski uzyskała Nemcsicsné Zsóka wśród przedsiębiorstw węgierskich (uwzględniono także sektor dużych przedsiębiorstw), gdzie proekologiczne postawy kierownictwa nie zawsze prowadziły do proekologicznych zachowań przedsiębiorców [10], (rysunek 1).

Rys. 1. Proces kształtowania proekologicznych postaw i zachowań

Fig.1. The process of formulation of proecological attitudes and behaviours

Źródło: opracowanie własne.

Świadomość ekologiczna i proekologiczne postawy właścicieli/managerów kształtowane są przez czynniki pochodzące z zewnątrz przedsiębiorstwa i zaliczamy do nich przede wszystkim: dostawców, klientów, wymogi prawne oraz w mniejszym stopniu konsumentów, społeczności lokalne, instytucje finansowe i państwowe. Dostawcy i konsumenci wpływają pośrednio lub bezpośrednio na przedsiębiorców MŚP i zastosowane przez nich dobre praktyki środowiskowe. Są kluczowym źródłem informacji ekologicznej i wpływają na poziom świadomości ekologicznej oraz proekologiczne postawy przedsiębiorców MŚP [8].

Świadomość ekologiczna i proekologiczne postawy kadry zarządzającej zależą także od cech osobowościowych właściciela/managera [11, 12]. Wpływ czynników socjo-demograficznych na poziom świadomości ekologicznej i proekologiczne postawy należą do zagadnień skomplikowanych w badaniach empirycznych, choć metaanalizy potwierdzają wpływ wieku, płci i poziomu wykształcenia na świadomość ekologiczną [13]. Drugą grupę czynników tworzą zasoby finansowe przedsiębiorstwa, wolny czas jakim dysponuje manager oraz dostęp do informacji ekologicznej. Informacja ekologiczna pobudza uczenie się jednostki i organizacji, co wpływa na zdobywanie wiedzy ekologicznej, zarówno ukrytej jak i jawnej.

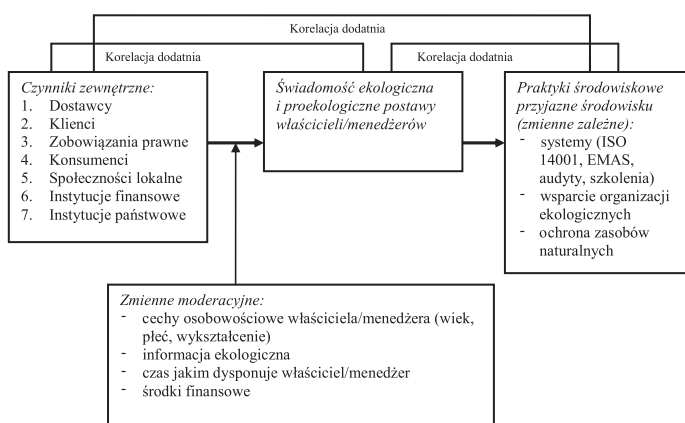
Wpływ czynników demograficznych na świadomość ekologiczną i proekologiczne postawy przedsiębiorców MŚP

Płeć przedsiębiorcy jest najsilniejszym czynnikiem proekologicznych zachowań, a kobiety wykazują bardziej proekologiczne zachowanie od mężczyzn [13]. Badania Webstera et al. wśród małych przedsiębiorstw australijskich potwierdzają, że istnieje rozbieżność w stylach zarządzania środowiskowego pomiędzy kobietami i mężczyznami [14]. Proekologiczne postawy kobiet i mężczyzn różnią się, czego dowodzi wiele dotychczasowych badań [13, 15, 16, 17].

Kobiety – przedsiębiorcy znacznie częściej rozważają czynniki środowiskowe i wpływ działalności ich firm na społeczności lokalne, działają też częściej zgodnie ze swoimi przekonaniem i wartościami w procesach decyzyjnych przedsiębiorstwa [18]. Kobiety prowadzące małe firmy stosują dobre praktyki środowiskowe, jeżeli dotyczą one ograniczenia zasobów naturalnych, recyklingu, zakupu energooszczędnych i przyjaznych środowisku produktów oraz wsparcia inicjatyw społeczności lokalnych. To kobiety biorą głównie udział w programach ograniczających zużycie energii i zastosowanie ekowydajnych energetycznie produktów. Natomiast mężczyźni zdecydowanie częściej deklarują podejmowanie formalnych programów środowiskowych w swoich firmach (różnica nieistotna statystycznie przy $p < 0,05$) [14]. Różnice te spowodowane są prawdopodobnie wyższą świadomością ekologiczną kobiet i świadomością wpływu jaki wywiera biznes na środowisko. Po drugie, kobiety mają większe poczucie empatii i są bardziej związane z naturą. Po trzecie, kobiety podejmują decyzje biznesowe z myślą „co jest lepsze dla środowiska i społeczeństwa”. Mężczyźni unikają negatywnych konsekwencji swoich decyzji biznesowych m.in. poprzez formalizowanie działań środowiskowych, które niekoniecznie muszą prowadzić do realizowanych zachowań proekologicznych ich firm.

Wiek przedsiębiorcy. Związek wieku i poszczególnych elementów składowych świadomości ekologicznej przedsiębiorców należy do zagadnień dyskusyjnych w badaniach empirycznych [13]. Herd Petts stwierdza, że chociaż większość badań wskazuje na niższy poziom świadomości ekologicznej młodych ludzi, to właśnie młodzi przedsiębiorcy są bardziej zainteresowani problemami środowiska przyrodniczego w przedsiębiorstwie [11]. Jednak Eero Olli et al. zauważyli, że osoby starsze wykazują większą ostrożność w działaniach proekologicznych, z powodu trudniejszych warunków gospodarczych jakich doświadczyli [13]. Na podstawie badania przeprowadzonego przez Autorkę wynika, że najwyższy poziom świadomości ekologicznej przedsiębiorców prezentuje grupa wiekowa od 36 do 45 lat (w badanym przedziale od 18 do 58 lat), [19].

³ r – współczynnik korelacji, p – poziom prawdopodobieństwa testowego.

Rys. 2. Model uw warunkowań zewnętrznych świadomości ekologicznej i stosowanych praktyk środowiskowych na poziomie organizacji (MŚP)

Fig. 2. A model of external influences on environmental awareness and practices in SMEs

Źródło: [8].

Na podstawie badań przeprowadzonych przez Davida Gadenne et al. wśród MŚP australijskich wynika, że istnieje dodatnia korelacja pomiędzy wpływem czynników zewnętrznych (czynniki 1-3 na rysunku 2) na świadomość ekologiczną oraz proekologiczne postawy właścicieli/menedżerów ($r = 0,32$; $p < 0,01$) i na stosowane dobre praktyki środowiskowe w MŚP ($r = 0,54$, $p < 0,01$)³. Powyższe badanie przeprowadzono wśród przedsiębiorstw należących do sektora usługowego (47,9%), produkcyjnego (21,2%) i handlu (18,2%). Wysoki poziom świadomości ekologicznej oraz proekologiczne postawy kadry zarządzającej korelują dodatnio z zastosowaniem praktyk środowiskowych przez firmy ($r = 0,24$, $p < 0,01$). Poza wspomnianymi wcześniej czynnikami demograficznymi, ze świadomością ekologiczną dodatnio korelują, również zasoby finansowe przedsiębiorstwa ($r = 0,4$, $p < 0,01$) i czas jakim dysponuje menedżer (zmienna „czas” na granicy istotności statystycznej). Wspomniane zmienne moderacyjne, tj. czas menedżera oraz środki finansowe przedsiębiorstwa są także istotnymi czynnikami proekologicznych postaw kadry zarządzającej (czas vs. postawy $p < 0,01$; środki finansowe vs. postawy $p < 0,05$). Test MANCOVA wykazał wśród czynników zewnętrznych istotny statystycznie wpływ jedynie dostawców i wymogów prawnych na świadomość ekologiczną (zmiennie 1 i 3). Świadomość ekologiczna z kolei wpływa na wprowadzenie systemów zarządzania środowiskowego i ochronę zasobów naturalnych ($p < 0,01$), nie zaobserwowano natomiast takiego wpływu na wsparcie organizacji ekologicznych. Wyłącznie proekologiczna postawa menedżera/właściciela MŚP wpływa istotnie na wsparcie organizacji ekologicznych i działań ekologicznych społeczności lokalnych [8].

Gadenne et al. natomiast nie wykazali korelacji pomiędzy wiekiem przedsiębiorcy a jego świadomością ekologiczną i proekologiczną postawą. Wpływ wieku na proekologiczne zachowania uwarunkowany jest przede wszystkim wychowaniem i doświadczeniem całych pokoleń, stąd porównania wielu badań empirycznych nie uwzględniają zmian w zachowaniach pokoleniowych.

Wykształcenie przedsiębiorcy jest czynnikiem, który ma wpływ na zainteresowanie problemami środowiska [16, 20]. Niestety i tutaj badacze napotykać rozbieżności w wynikach analiz dotyczących małych i średnich przedsiębiorców. Schaper nie wykazał wpływu poziomu wykształcenia na proekologiczne postawy i zachowania przedsiębiorców [21], a Gadenne et al. na świadomość ekologiczną [8].

Stan świadomości ekologicznej przedsiębiorstw sektora MŚP

Wielu polskich przedsiębiorców z sektora MŚP reprezentuje niski poziom świadomości ekologicznej, dlatego uważają, że ich działalność nie wywiera wpływu na środowisko przyrodnicze. Badanie przeprowadzone przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska w 2008 r., którego przedmiotem był wpływ małych i średnich przedsiębiorstw na środowisko, a głównym celem określenie stopnia świadomości ekologicznej badanych firm oraz ich gotowości do podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska wykazało, że 68% respondentów uważa wpływ prowadzonej przez siebie działalności na środowisko za znikomy [22]. Powyższe wnioski potwierdzają również wyniki badań przeprowadzonych w 2006 roku w ramach opracowania przygotowanego przez Stowarzyszenie Polski Ruch Czystszej Produkcji. Badania te wykazały, że 55% ankietowanych przedsiębiorstw uważa, iż wywiera nieznaczny wpływ na środowisko, a 35% ankietowanych stwierdza, że ich przedsiębiorstwo nie wywiera żadnego wpływu na środowisko [23].

Podobne wnioski wynikają z badań wśród przedsiębiorców zachodnich z sektora MŚP, którzy oceniają wpływ swoich firm na środowisko za znikomy [24], przy czym najmniejsze przedsiębiorstwa stanowiły prawie jedną trzecią badanych jednostek (30,4%), [25].

Na podstawie badań przeprowadzonych na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości przez firmę GfK i PSDB wynika, że generalnym czynnikiem zachęcającym przedsiębiorców do realizacji dobrowolnych praktyk środowiskowych jest czynnik biznesowy, natomiast poprawa efektywności środowiskowej stanowić może jedynie efekt dodatkowy. Niezmiernie rzadko respondenci wskazywali na inne przesłanki stymulujące do podejmowania działań proekologicznych, takie jak wymóg ze strony partnerów handlowych. Wyjątek stanowiły

wypowiedzi wskazujące na analizę kwestii środowiskowych swojego potencjalnego partnera, głównie pod względem prawnym [26].

Wzrost poziomu świadomości ekologicznej przedsiębiorców z sektora MŚP może nastąpić dzięki zmianom rynkowym (wprowadzanie zmian proekologicznych stanie się opłacalne dla przedsiębiorców) oraz akcjom edukacyjnym kształtującym wiedzę ekologiczną przedsiębiorców. Ułatwią one przedsiębiorcom praktyczne wprowadzanie zmian proekologicznych w przedsiębiorstwach [26].

W chwili obecnej poziom ogólnej świadomości ekologicznej MŚP jest stosunkowo niski. Wskazuje na to fakt, iż przedsiębiorcy ani nie dostrzegają konieczności, ani nie odczuwają przymusu do zdiagnozowania wpływu prowadzonej działalności na środowisko. Niski poziom świadomości ekologicznej przedsiębiorców wynika z niewielkiej wiedzy ekologicznej, ponieważ przedsiębiorcy mało czytają literatury ekologicznej lub najczęściej z braku czasu właściciela/menedżera MŚP [12, 27].

Znajomość wymagań stawianych przez rynek poprzez zastosowane dobre praktyki produkcyjne, standardy środowiskowe prezentują przedsiębiorcy branży przemysłowej. Ten obszar gospodarki wykazuje najwyższy poziom świadomości ekologicznej, ponieważ w głównej mierze odpowiada za poziom emisji zanieczyszczeń do środowiska [26].

Najważniejszą kwestią dotyczącą podejmowania jakichkolwiek działań środowiskowych, jest uzyskanie poziomu „samoświadomości” przedsiębiorstwa o rodzaju i zakresie wpływu związanego z prowadzoną działalnością gospodarczą. Dowodem potwierdzającym powyższą tezę jest fakt, iż wśród respondentów, którzy uważają, iż prowadzona przez nich działalność w żadnym stopniu nie wpływa na środowisko, blisko 80% nie dokonało jeszcze identyfikacji takich wpływów. Źródłem przekonania MŚP o małym wpływie na środowisko, jak wynika z badań jakościowych, może być brak umiejętności odniesienia przez przedsiębiorstwa ich działań do skali makro, uogólniając – brak wiedzy na temat zagrożeń (bardzo często o niewielkiej skali) jakie niesie ze sobą dana działalność. Jednocześnie przedsiębiorstwa, które dokonały analizy własnych oddziaływań środowiskowych w około 60% określają własny wpływ jako znaczący. Stanowi to odzwierciedlenie faktycznego poziomu świadomości przedsiębiorców – im dogłębniejsza analiza własnych wpływów środowiskowych i związanych z nimi niezbędnych działań, tym surowsza ocena ich skali [26].

MŚP dostrzegają, że zmiany zachodzące we wzorcach konsumpcji indywidualnej oddziałują na wzorce produkcji. Rosnące wymagania konsumentów wymuszają wyższą jakość środowiskową oferowanych rozwiązań, co pośrednio przyczynia się do wzrostu świadomości ekologicznej małych i średnich przedsiębiorstw [26].

„Przedsiębiorcy zauważają, także związek pomiędzy ogólnym stanem świadomości ekologicznej społeczeństwa a poziomem świadomości ekologicznej w ich sektorze. Widoczna jest wyraźna korelacja pomiędzy ogólnym stanem świadomości społecznej a zaangażowaniem w działalność ekologiczną przedsiębiorców w poszczególnych sektorach. Wyniki badań wyraźnie zarysowują związek pomiędzy wzrastającą świadomością ekologiczną społeczeństwa a świadomością przedsiębiorców w tym zakresie. Coraz większy nacisk na kwestie środowiskowe ze strony podmiotów niebędących przedsiębiorcami (m.in. konsumenci, społeczności lokalne, organizacje ekologiczne) wymusza na przedsiębiorstwach podjęcie działań mających na celu sprostanie stawianym wymaganiom, co w efekcie przekłada się na analizę kwestii ochrony środowiska w odniesieniu do działalności konkretnej firmy, a tym samym – na podniesienie jej świadomości. Wyniki badania jakościowego wskazują również, że stosunkowo często efekt o charakterze proekologicznym jest dziełem nie tyle przypadku, co działania ukierunkowanego na cel w żadnym stopniu niezwiązany z kwestiami środowiskowymi (powstaje niejako „przy okazji”). Głównym motorem podejmowania takich działań jest czynnik kosztowy. Trudno w tej sytuacji mówić o świadomości podejmowanych działań w aspekcie środowiskowym” [26].

Podsumowanie

Przeprowadzone badania literaturowe przedmiotu wskazują jednoznacznie, że przedsiębiorcy z sektora MŚP nie mają wystarczającej wiedzy o zagrożeniach dla środowiska, wymogach w zakresie prawa, a także możliwych sposobach zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko. Badania pokazały, że brak świadomości ekologicznej przedsiębiorców skutkuje ograniczeniem implementacji systemów zarządzania środowiskowego i praktyk mających na celu redukcję zużycia zasobów naturalnych. Proekologiczna postawa menedżera/właściciela decyduje natomiast o większym zaangażowaniu w działalność organizacji ekologicznych i wsparciu inicjatyw ekologicznych ze strony społeczności lokalnych. Głównym bodźcem do zastosowania praktyk środowiskowych w sektorze MŚP są wymogi stawiane przez partnerów biznesowych, zobowiązania prawne oraz kwestie ekonomiczne.

LITERATURA

- [1] Żołnierski A., Zadura-Lichota P. (red.): Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006-2007. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2008. <http://www.parp.gov.pl> [15.11.2011].
- [2] Bansal, P., Roth K.: Why Companies Go Green: A Model of Ecological Responsiveness. *Academy of Management Journal* 2000; 43(4): 717–736.
- [3] Simpson M.N., Taylor Barker K.: Environmental Responsibility in SMEs: Does It Deliver Competitive Advantage? *Business Strategy and the Environment* 2004; 13(3):156–171.
- [4] Naffziger, D.N.A. Montagno R.: Perceptions of Environmental Consciousness in US Small Businesses: An Empirical Study. *S.A.M. Advanced Management Journal* 2003; 68(2): 23–32.
- [5] Williamson D., Lynch-Wood G., Ramsay J.: Drivers of Environmental Behaviour in Manufacturing SMEs and the Implications for CSR. *Journal of Business Ethics* 2006; 67: 317–330.
- [6] Gerrans, P. A., Hutchinson W. E.: Sustainable Development and Small and Medium-Sized Enterprises: A Long Way to Go. W: Hillary R. (ed.). *Small and Medium-Sized Enterprises and the Environment: Business Imperatives* (Greenleaf Publishing, Sheffield, UK), 2000: 75–81.
- [7] Seroka-Stolka O.: Ecological awareness and attitudes of managers. *Journal of Ecology and Health* 2011; 2 (86): 71–76.
- [8] Gadenne D.L., Kennedy J., McKeiver C.: An Empirical Study of Environmental Awareness and Practices in SMEs. *Journal of Business Ethics* 2009; 84: 45–63.
- [9] Tilley F.: The gap between environmental attitudes and environmental behavior of small firms. *Business Strategy and the Environment* 1999; 8: 238–248.
- [10] Nemesicsné Zsóka A.: Consistency and „awareness gaps” in the environmental behaviour of Hungarian companies. *Journal of Cleaner Production* 2008; 16: 322-329.
- [11] Petts J. A., Herd O’heocha M.: Environmental responsiveness, Individuals and Organizational Learning: SME Experience. *Journal of Environmental Planning and Management* 1998; 41(6): 711-731.
- [12] Schaper M.: Small Firms and Environmental Management: Predictors of Green Purchasing in Western Australian Pharmacies. *International Small Business Journal*. 2002; 20(3): 235–249.
- [13] Olli E.G., Wollebaek D.: Correlates of Environmental Behaviours: Bringing Back Social Context. *Environment and Behavior* 2001; 33(3): 181–208.
- [14] Webster B., Walker E., Schaper M.: Environmental Management in Small Firms: Is There a Gender Gap? *Small Enterprise Research* 2003; 11(2): 63-70.
- [15] Schahn J., Holzer E.: Studies of individual environment concern: The role of knowledge gender and background variables. *Environment and behaviour* 1990; 11: 767-786.
- [16] Steel B.S.: Thinking globally and acting locally: Environmental attitudes, behavior and activism. *Journal of Environmental Management* 1996; 47: 46.
- [17] Seroka-Stolka O.: Poziom świadomości ekologicznej przedsiębiorców jako element zrównoważonego rozwoju - analiza porównawcza, *Journal of Ecology and Health* 2011; 4(88): 159-165.
- [18] Robin D., Robin L.: *Making sense of the research on gender and ethics in business: A critical analysis and extension. Business Ethics Quarterly* 1997; 10: 61-90.
- [19] Seroka-Stolka O.: Świadomość ekologiczna w przedsiębiorstwach sektora MŚP. W: Kryk B. (red.). *Trendy i wyzwania zrównoważonego rozwoju*, Wyd.ZAPOL, Szczecin 2011: 401-420.
- [20] Boltromiuk A.: *Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój*. Raport z badań Instytutu na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa, 2008.
- [21] Schaper M.: Environmental Attitudes and Practices Amongst Small Business Owners/Managers in the Western Australian Community Pharmacy Sector. *School of Management Working Paper* 2001; 9(3)3.
- [22] Problemy oddziaływania MŚP na środowisko. Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Program Czysty Biznes. Tomaszowice 2008. <http://czystybiznes.pl> [29.12.2010].
- [23] Gałuszka-Harat A.: Zmiana wzorców produkcji i konsumpcji sprzyjających promocji zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju – stan realizacji w przedsiębiorstwach i samorządach lokalnych – analiza badań ankietowych projektu „Propagowanie Wzorców Produkcji i Konsumpcji Sprzyjających Promocji Zasad Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju”. Katowice 2006.
- [24] Lee, K.: Strategic Corporate Change Towards Sustainable Enterprise in the Environment Era. Proceedings of the Business Strategy and Environment Conference. European Research Press, Shipley 2000: 271–278.
- [25] Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011. <http://www.parp.gov.pl> [29.12.2011].
- [26] Potencjał małych i średnich przedsiębiorstw w dziedzinie kreowania nowych produktów innowacyjnych – rozwiązania proekologiczne, Warszawa 2010. <http://www.parp.gov.pl> [29.12.2011].
- [27] Tilley F.J.: Small-firm Environmental Strategy: The UK Experience. *Greener Management International*. 1999; 1-14.